

ZOOGDIEREN INVENTARISATIE WEEKEND

BIESBOSCH

2 t/m 4 september 2011

K. Mostert

Uitgave van de Veldwerkgroep van de Zoogdiervereniging

RAPPORT 2011.44

Oktober 2011

ZOOGDIEREN INVENTARISATIE WEEKEND

BIESBOSCH

2 t/m 4 september 2011

Auteur: K. Mostert

RAPPORT 2011.44

ISBN 9789079924271

Uitgave van de Veldwerkgroep van de Zoogdiervereniging

Oktober 2011

INHOUD

SAMENVATTING	4
INLEIDING	5
1. ZOOGDIEREN	6
1.1 Waarnemingen	6
1.2 Posten in de avond voor de rosse vleermuis en laatvlieger	7
1.3 Vangsten met inloopvallen	8
1.4 Soortbespreking	9
2 OVERIGE DIERGROEPEN	11
2.1 Vogels	11
2.2 Dagvlinders	13
2.3 Libellen	13
2.4 Sprinkhanen	13
2.5 Overig	13

SAMENVATTING

In het weekend van 2 tot en met 4 september 2011 werd er door de Veldwerkgroep van de Zoogdierverseniging (VZZ) een vleermuistelling georganiseerd in de Brabantsche Biesbosch. De belangrijkste vraagstelling was om aanwijzingen te verzamelen waar de in de Biesbosch foeragerende rosse vleermuizen en laatvliegers vandaan komen. Zowel de rosse vleermuis als laatvlieger hebben geen kolonies of verblijfplaatsen in de Biesbosch zelf, maar vliegen van buitenaf naar het gebied toe om er te foerageren.

Hiertoe werd op een aantal strategische punten een telling georganiseerd in de avondschemering van 21.00 tot 23.00 uur. De weersomstandigheden waren tamelijk ideaal gedurende het weekend.

Het bleek niet altijd even eenvoudig om de richting te bepalen waar de vleermuizen vandaan kwamen en waar ze naar toe vlogen. Bij de rosse vleermuis zijn er aanwijzingen dat de soort de Biesbosch vanuit het zuidoosten invliegt vanuit Noord-Brabant en dus niet vanuit het Zuid-Hollandse deel. De meest waarschijnlijke kolonieplaatsen zijn de bossen aan de noordrand van Breda, Oosterhout en Dongen, op circa 14 km in vogelvlucht afstand van de Amer. De foeragerende dieren boven de Moordplaat waren daar veel eerder dan de dieren aan de noordwestrand in de omgeving van de Spieringsluis.

Een aangename verrassing was dat de open watergebieden van zowel Hardenhoek, Moordpolder als Polder de Turfzakken meer foeragerende rosse vleermuizen en laatvliegers bleken te herbergen dan tot nu toe bekend was. Het ging om resp. 10 en 13 exemplaren.

Het is echter lastig om een goede totaal indruk te krijgen van deze gebieden omdat de meeste watergebieden slechts ten dele zijn te bereiken (vanaf de omliggende dijken). De opgegeven aantallen gelden dan ook als minimum aantallen.

Enkele delen zoals de Deeneplaatweg en de omgeving van de Spieringsluis werden onderzocht met bat-detectors op foeragerende dieren. Hier waren ook vele tientallen jagende gewone- en ruige dwergvleermuizen aangetroffen. In de kreek werd vanuit de boot nog een foeragerende watervleermuis gehoord.

Op twee plaatsen langs de Dood werden inloopvallen geplaatst om kleine zoogdieren te vangen. Op de eerste lokatie in een rietstrook achter ons onderkomen werden vijf soorten kleine zoogdieren gevangen, namelijk gewone bosspitsmuis, aardmuis, noordse woelmuis, bosmuis en dwergmuis. Op een tweede lokatie in de omgeving van de boswachterswoning werden alleen rosse woelmuizen gevangen.

Tijdens het weekend is er naast zoogdieren op uitgebreide schaal andere diersoorten genoteerd, zoals dagvlinders, libellen en sprinkhanen.

INLEIDING

In het weekend van 2-4 september 2011 is er een inventarisatieweekend georganiseerd door de Veldwerkgroep van de Zoogdiervereniging in de Biesbosch. We waren te gast bij Staatsbosbeheer in het onderkomen bij de Dood. Doel van het weekend was om op een verspreid aantal punten in de avond te noteren welke vleermuizen de Biesbosch invliegen met bijzondere aandacht voor de rosse vleermuis en laatvlieger.

Daarnaast zijn op enkele lokatie longworthvallen uitgezet om aanvullende gegevens te verzamelen over het voorkomen van kleine zoogdieren. Tijdens de avond en nachtactiviteiten is ook geprobeerd zoveel mogelijk andere gegevens van zoogdieren (en andere diergroepen) te verzamelen. In dit rapport zijn de resultaten bondig samengevat.

De gegevens werden verzameld door Marije van der Veen, Harmen Warners, Olga Stoker, Miranda Berghuis, Eric Thomassen, Bart Vastenhouw, Stephan Loosveld, Kees Mostert en Natuur- en Vogelwacht Dordrecht (Dordtse Biesbosch).

1 ZOOGDIEREN

1.1 Waarnemingen

Tijdens het weekend werden 18 soorten zoogdieren waargenomen. In onderstaande tabel is te zien op welke wijze de aanwezigheid van de verschillende soorten is aangetroffen.

De aanwezigheid van vijf soorten vleermuizen werd vastgesteld door het gebruik van bat-detector(s). Het gaat om de gewone dwergvleermuis, de ruige dwergvleermuis, watervleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. De waarnemingen met de detectors zijn opgenomen in een excelbestand. De waarnemingen van vleermuizen tijdens het posten in de avond is hieronder nader uitgewerkt.

	zicht	vangst	vondst	sporen	BD
Egel			x		
Gewone bosspitsmuis		x	x		
Huisspitsmuis				x	
Mol				x	
Watervleermuis					X
Gewone dwergvleermuis					X
Ruige dwergvleermuis					X
Laatvlieger					X
Rosse vleermuis					X
Haas	x				
Konijn	x			x	
Rosse woelmuis		x			
Aardmuis		x			
Noordse woelmuis		x			
Bosmuis		x			
Dwergmuis		x			
Bever	x			x	
Vos	x			x	
Ree	x				

Tabel 1. Waargenomen zoogdieren tijdens het weekend 2-4 sep 2011 in de Biesbosch.

1.2 Posten in de avond voor de rosse vleermuis en laatvlieger

De Biesbosch is een aantrekkelijk foerageergebied voor honderden vleermuizen. Er zijn echter geen verblijfplaatsen in de Biesbosch bekend (noch in gebouwen noch in holle bomen). De belangrijkste vraagstelling van het weekend was om aanwijzingen te verzamelen waar de in de Biesbosch foeragerende rosse vleermuizen en laatvliegers vandaan komen. Hiertoe werden op een aantal strategische punten een telling georganiseerd in de avondschemering van 21.00 tot 23.00 uur. Er werd ook een punt gezet in de Dordtse Biesbosch door de Natuur- en Vogelwacht Dordrecht. De weersomstandigheden waren tamelijk ideaal gedurende het weekend.

Het is zo goed als zeker dat zowel de rosse vleermuis als laatvlieger geen kolonies dan wel verblijfplaatsen in de Biesbosch zelf hebben, maar van buitenaf naar het gebied toevliegen om er te foerageren.

Het bleek niet altijd even eenvoudig om de richting te bepalen waar de vleermuizen vandaan kwamen en waar ze naar toe vlogen. Bij de rosse vleermuis zijn er aanwijzingen dat de soort de Biesbosch vanuit het zuidoosten invliegt vanuit Noord-Brabant en niet vanuit het Zuid-Hollands deel. De foeragerende dieren boven de Moordplaat waren daar veel eerder dan de dieren aan de noordwestrand in de omgeving van de Spieringsluis.

De meest dichtbijzijnde bossen in Noord-Brabant die geschikt lijken als verblijfplaats van kolonies van rosse vleermuizen zijn de bossen aan de noordrand van Breda, Oosterhout en Dongen. Deze zijn in vogelvlucht circa 14 km verwijderd van de Amer. Het meest in de buurt gelegen geschikte koloniegebied in Zuid-Holland is het Kralingse Bos (in vogelvlucht 25 km verwijderd van de Merwede); uit recent onderzoek is gebleken dat de landgoederen Dordwijk en Huys ten Donck geen rosse vleermuizen herbergen.

Langs de oostrand van de Moordplaat waren vroeg in de avond (ruim een half uur na zonsondergang) zowel foeragerende rosse vleermuizen als laatvliegers aanwezig. Bij de waterinstroom van Hardenhoek werd een overvliegende rosse vleermuis gehoord om 21.00, 21.05, 21.58 en 22.10. Helaas kon de vliegrichting hier niet met zekerheid worden vastgesteld. Aan de zuidrand van Hardenhoek waren de eerste foeragerende rosse vleermuizen pas aanwezig rond 23.00 uur. Laatvliegers verschenen bij de instroom om 21.32, 31.38 en 22.01. De eerste exemplaren bij Hardenhoek werden gehoord om 21.45. Bij de Spoorlootgriend in de Dordtse Biesbosch werd geen rosse vleermuizen en laatvliegers gehoord. Hetzelfde geldt voor het einde van de Deeneplaatweg. De twee foeragerende laatvliegers werden hier op de terugweg gehoord in de omgeving van de Spieringsluis.

Een aangename verrassing was dat de open watergebieden van zowel Hardenhoek, Moordpolder als Polder de Turfzakken opvallend veel foeragerende rosse vleermuizen en laatvliegers bleken te herbergen. Het ging om resp. 10 en 13 exemplaren (enkele dubbeltellingen zijn niet uitgesloten). Het is echter lastig om een goede totaalindruk te krijgen van deze gebieden omdat de meeste watergebieden slechts ten dele zijn te bereiken (vanaf de omliggende dijken). De opgegeven aantallen gelden dan ook als minimum aantallen.

Enkele delen zoals de Deeneplaatweg en de omgeving van de Spieringsluis werden geteld op de aanwezigheid van vleermuizen met bat-detectors. Hier waren vele tientallen jagende gewone- en ruige dwergvleermuizen aangetroffen. In de kreek werd vanuit de boot nog een foeragerende watervleermuis gehoord.

soort	A	B	C	D	E
Watervleermuis	0	0	0	1	1
Gewone dwergvleermuis	20	7	14	2	5
Ruige dwergvleermuis	20	2	25	2	5
Laatvlieger	3	2	5	3	0
Rosse vleermuis	3	0	3	4	0
Bever	1	0	0	1	0
Vos	0	3	2	0	0

Tabel 2. Trajecten.

A = Moordplaat

B = Einde Deeneplaatweg

C = Spieringsluis

D = Instroom Hardenhoek

E = Spoorlootgriend Dordtse Biesbosch (NVD Dordrecht)

1.3 Vangsten met inloopvallen

Er werden vijftig Longworth vallen uitgezet in de omgeving van ons onderkomen. De eerste lokatie van 25 vallen werden in de ruigte uitgezet langs het padje ten zuiden van de boswachterwoning. De tweede lokatie was een gemaaid rietperceel direct ten zuiden van het onderkomen.

	2 sep vr.	3 sep za.	3 sep za.	3 sep za.	4 sep zo.	TOT
Rosse woelmuis	-	1	-	1	1	3
Gewone bosspitsmuis	1	2	1	2	3	9
Aardmuis	-	-	1	-	1	2
Noordse woelmuis	-	1	-	-	-	1
Bosmuis	-	-	-	1	-	1
Dwergmuis	-	-	-	-	1	1
Groene kikker	-	-	-	-	1	1
TOTAAL	2	4	2	4	6	18

Tabel 3. Vangsten met inloopvallen.

1.4 Soortbespreking

Watervleermuis (*Myotis daubentonii*)

De watervleermuis komt plaatselijk talrijk voor in Zuid-Holland. Watervleermuizen foerageren bij voorkeur boven kleine besloten vijvers, sloten en plassen, liefst omgeven door oude bomen. Ze zijn erg gevoelig voor verlichting. De watervleermuis komt talrijk voor in de landgoederen in het binnenduingebied. De soort wordt overwinterend aangetroffen in de bunkers in het duingebied; hier is hij verreweg de talrijkste soort. In open gebieden is de soort relatief schaars.

Tijdens het posten werd een exemplaar gehoord bij de instroom van Hardenhoek en in de omgeving van de Spoorlootgriend bij de Dordtse Biesbosch. Daarnaast werd in een kreek in de omgeving van de boswachterswoning werd vanuit de boot een foeragerende watervleermuis gehoord.

Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*)

De Gewone dwergvleermuis is veruit de talrijkste vleermuissoort in Zuid-Holland. De soort kan in principe overal worden waargenomen. De soort heeft de sterke voorkeur voor bepaalde delen van de stad, watergangen en plassen, het liefst omgeven door bomen. In open gebieden in de delta zijn de aantallen aanzienlijk lager dan in de rest van de provincie.

Zowel boven een aantal krekken als in de omgeving van de Deeneplaatweg alsmede als langs Hardenhoek werden tientallen foeragerende exemplaren waargenomen.

Ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*)

De ruige dwergvleermuis is na de gewone dwergvleermuis de meest voorkomende vleermuisensoort in Zuid-Holland. De ruige dwergvleermuis is een talrijke soort die in het zomerhalfjaar vooral is te vinden in bosrijke omgeving. Veel waarnemingen hebben betrekking op het najaar (en vroege voorjaar) wanneer dieren naar deze omgeving komen vanuit noordoostelijk Europa om hier te overwinteren. De soort kan dan in principe in ieder kilometerhok worden aangetroffen. De soort overwintert in en bij menselijke gebouwen, vooral tussen opgestapeld hout; veel vondsten in het winterhalfjaar hebben betrekking op deze soort. Paarplaatsen in het najaar (met name in september en oktober) zijn bekend in oude bomen en nestkasten.

Ruige dwergvleermuizen kunnen in het najaar paarplaatsen hebben in bijvoorbeeld knotwilgen en oude wilgen in de Biesbosch. Er werden tientallen foeragerende dieren gehoord in de omgeving van de Deeneplaatweg en Hardenhoek.

Laatvlieger (*Eptesicus serotinus*)

De Laatvlieger komt plaatselijk talrijk voor in Zuid-Holland. Net als de dwergvleermuis overwintert de Laatvlieger niet in bunkers, maar op plaatsen die zich onttrekken aan het menselijke oog, zoals onder dakpannen en in spouwmuren. In soort lijkt grotere steden te vermijden.

Boven de Moordplaat werden tenminste drie verschillende foeragerende exemplaren gehoord. Bij de Spieringsliet werd twee jagende exemplaren gehoord. Boven de zuidrand van Hardenhoek werden vijf jagende dieren waargenomen en ter hoogte van de instroom eens twee exemplaren.

Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*)

De rosse vleermuis is een uitgesproken boombewoner, die zowel in het zomerseizoen als de winter doorbrengt oude holle bomen. Dit zijn voornamelijk oude beuken en eiken in landgoederen en andere bossen. De rosse vleermuis jaagt graag boven water, meren, open vijvers en rivieren. In Zuid-Holland zijn kolonies van de rosse vleermuis grotendeels beperkt tot het binnenduingsgebied. Vanuit het binnenduingsgebied wordt veelvuldig gefoerageerd boven plassen zoals de Kagerplassen, het Braassemmeer tot zelfs tot boven de Nieuwkoopse Plassen.

Boven de Moordplaat werden vroeg in de avond tenminste drie verschillende foeragerende exemplaren gehoord. Boven de zuidrand van Hardenhoek werden pas rond 23.00 drie jagende dieren waargenomen en ter hoogte van de instroom eens vier exemplaren. Het is mogelijk dat hier een dubbeltelling heeft plaatsgevonden.

2 OVERIGE DIERGROEPEN

Tijdens ons verblijf is er ook het een en ander genoteerd van andere diergroepen. Deze waarnemingen zijn opgenomen in het excelbestand. Er is bijzondere aandacht besteed aan sprinkhanen in verband met het feit dat sommige soorten (alleen) hoorbaar zijn met de bat-detector (zoals struiksprinkhaan en gewoon spitskopje) en het feit dat er momenteel een tweejarig atlasproject van start is gegaan.

In onderstaand overzicht zijn per diergroep de soorten opgenomen. Alleen bij meer bijzondere soorten is een toelichting gegeven. Voor overige informatie wordt naar de excel-bijlage verwezen.

Tijdens het weekend is er naast zoogdieren op uitgebreide schaal andere diersoorten genoteerd, zoals dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Met name van de laatste groep zijn nogal wat waarnemingen verzameld omdat sommige soorten alleen of vooral door middel van bat-detectors hoorbaar zijn en er momenteel een landelijke atlas van kracht is. Hieronder zijn de aangetroffen soorten kort weergegeven. In een excelbestand zijn de waarnemingen verzameld.

2.1 Vogels

Purperreiger
Kwak
Krooneend
Zeearend
Wespendief
Visarend
Slechtvalk
Smelleken
Steppenkiekendief
Smelleken
Kerkuil
Kleine bonte specht
Boompieper
Vuurgoudhaantje
Boomklever
Ortolaan
Fuut
Knobbelzwaan
Zwarte zwaan
Gauwe gans
Blauwe reiger
Grote zilverreiger
Kleine zilverreiger
Brandgans
Krakeend
Wilde eend
Bruine kiekendief
Sperwer
Buizerd
Torenvalk
Waterral
Waterhoen

Meerkoet
Scholekster
Kievit
Oeverloper
Bosruiter
Holenduif
Houtduif
Turkse tortel
Bosuif
Groene specht
Grote bonte specht
Veldleeuwrik
Boompieper
Graspieper
Witte kwikstaart
Gele kwikstaart
Boerenzwaluw
Huiszwaluw
Oeverzwaluw
Winterkoning
Heggenmus
Roodborst
Tapuit
Roodborsttapuit
Paapje
Cettis zanger
Kleine karekiet
Tjiftjaf
Fitis
Tuinfluiter
Zwartkop
Vlaamse Gaai
Ekster
Zwarte Kraai
Kauw
Spreeuw
Matkop
Pimpelmees
Koolmees
Boomklever
Boomkruiper
Vink
Huismus
Ringmus
Groenling
Putter
Kneu
Rietgors

2.2 Dagvlinders

Klein koolwitje
Groot koolwitje
Icarusblauwtje
Kleine vos
Atalanta
Distelvlinder
Gehakelde aurelia
Bont zandoogje

2.3 Libellen

Houtpantserjuffer
Lantaarntje
Gewone oeverlibel
Grote keizerlibel
Paardenbijter
Bruine glazenmaker
Steenrode heidelibel
Bruinrode heidelibel
Bloedrode heidelibel

2.4 Sprinkhanen

Grote groene sabelsprinkhaan
Gewoon spitskopje
Bramensprinkhaan
Greppelsprinkhaan
Struiksprinkhaan
Bruine sprinkhaan
Ratelaar
Krasser

2.5 Overig

Hoornaar